

**IUS REGALE
MONTANORUM**

aneb

**PRÁVO
KRÁLOVSKÉ
HORNÍKUOV**

z latiny přeložil Petr Přespole roku 1460

k vydání připravil Jaroslav Bílek roku 2000

[Incipit

L i b e r q u a r t u s

gloriosissimi Principis et Domini Regis Wenceslai munifici Regis Bohemiae.]

Cap. I.
De ordine iudiciario.

Počínají se kněhy čtvrté²²⁷ téhož kniežete a pána, pana Václava štědrého a slavného krále Českého, o řádu saudném horníkuov v Kuthně.²²⁸

Kapitola prvnie.

Pečujícím nám přemnoho při všeho královstvie našeho pécech a mezi jinými méně nic nevyvolujícím mysliti, kterak a kterým obyčejem horníkom našim s stálý a neproměnitelný řád saudný stvdili bychom, aby ne po zmatciech, jakožto ot předešlých časuov obyčejno bieše, ale postupně po správných práva stezkách potom saudové řiedili se, nebo při těch věcech, kteréžto nezřiezeně bývají, nemuože rozumně ničehuož učiníno býti.

[§ 1] Z toho cožkolivěk proti řádu saudnému ot nás vydanému v té straně sauzeno bylo by neboli vynášěno, nižádné ovšem pevnosti nebud'; podle správných ustanovení správně vysvědčujících výpovědí proti zvyklému práva řádu vynesené, nižádné nebýti chvíle,

[§ 2] anebrž saudce i přísežní naše přestupníci výpovědi se všemi vladařstvími svými i osobami královské podlehněte pomstě; hodněť jest zajisté, aby kterýchžto k našeho práva zachování královský strach nezove, aspoň lékařstvie tresktánie připudilo, aby všickni pokutú učící naučili se, kterak mělo by varováno se býti a kterak neslušné bylo by ustanovenie královské pohaněti.²²⁹

Cap. II.
De citationibus.

Kapitola II.

o póhoniech k saudu zahájenému.²³⁰

Ale poněvadž póhon²³¹ byl by počátek a všeho řádu saudného základ, o něm, jakožto o částce prvnější, prvotně vizme, nebo počátek všeliké věci najmocnější částka jest, z přisvědčenie pana Justiniána, ciesaře přesvatého práva vynositele, protože dobře a příhodně všecky věci dějí se, ač počátek slušný byl by a milý Bohu.

[§ 1] Jestit' pak póhon správně v právo povolánie a druhdyt' bývá skrze saudci přítomně příkazujícíeho jedné z stran neboli oběma, aby jistý rok²³² okázali se před ním, s obú stranú podle spravedlnosti otpoviedati majíce.

[§ 2] A také bývat' póhon skrze saudcova posla k tomu přísežného, aby ač pohnaný, jakož častě-

²²⁷ Čtvrtá kniha IRM představuje nejstarší úplnou soustavu předpisů o soudním řízení v českých zemích. Na rozdíl od tvrzení A. Zychy však toto procesní právo nebylo recepce práva německého, nýbrž římskokanonického, způsobeného jen v detailech domácím poměrům. Mnohá důležitá ustanovení o soudnictví se ovšem nalézají také zejména v první knize IRM v souvislosti s vymezením jurisdikce některých báňských úředníků, jako např. urbureřů, přísežných, soudce apod. Třebaže tyto předpisy jsou zpravidla uváděny v souvislost s praxí horních soudů, přesto z jejich celkového zaměření a rázu vyplývá, že měly tvořit součást obecního soudního řádu a celého řízení zemského soudu.

²²⁸ Úvodní poznámka ke čtvrté knize IRM od P. Přespole.

²²⁹ Hlavním důvodem včlenění této problematiky do *Ius regale montanorum* bylo zavést v neobyčejně rychle se rozvíjejícím odvětví hornické výroby nové moderní procesní právo, které již tehdy nabývalo důležitého postavení u světských soudů v zemích jižní a západní Evropy. Nové procesní právo lépe vyhovovalo potřebám pružného a rychlého rozhodování v hornické sféře vznikajících majetkoprávních a jiných sporů.

²³⁰ Následující soubor předpisů a ustanovení představuje již vlastně základ celého středověkého soudního řádu.

²³¹ Tj. pohnání, žaloba či soudní obsílka.

²³² Tj. v určený čas.

jie přihází se, pónonu k němu dojítí otpieral, tehdy pónonného bez pochybenie věřiti se má přísaze.

[§ 3] Tíemto pak obyčejem mají pónonové skrze přísežného posla činění býti, aby z saudcova pónonil prikázanie, aniž ižádný, leč správné z příčiny, k saudu pónáněn bývaj zahájenému ten den, kterýžto týž saud musí, nebo čas a hodina netrpíe tehdy plnějšie rozmyslenie rady, aniž neoděni, našim máme otpierati nepřátelóm, ale potřebujeme času, poněvadž žalobník, v jehožto chtění jest žalovati, již dávno se svými ohradil jest ohradami, abychom i my naše obrany opatrnějie zřiedili. Z toho jeden každý pónoněn býti má k saudu zahájenému při najmenšiem najbližší den předešlý, a ač přítomnost jeho jmiena mohla by býti, pónán bud' vlastně v osobě, ač pak nepřítomen byl by, anebo pokrýval by se, utiekaje saudu, skrze téhož posla při domu jeho zjevně tehdy pónán bud'; bezpečnějie zajisté jest ve všech pilných přech při domu býti pónonom tíemto obyčejem: posel přísežný staněť před domem pónonidlného, jeho k prikázání saudce otevřeným hlasem pónonie, v slyšení pomíjejících i sauseduov, nebo při větších věcech vždycky opatrnějie má činěno býti. A ihned posel pónonný účinek pónonu písari pověz saudcovu, aby jej tak položil ve dskách neboli v aktách, točišto, že takový k prikázání saudce skrze takového přísežného posla, polože den a hodinu, aby na saudě spolu okázal se, takový den při domu svém byl jest pónán zjevně v slyšení pomíjejících i sauseduov.

[§ 4] Nižádný pak nemá pónáněn býti, aby na saudě spolu okazoval se čas sváteční,

[§ 5] všickni pak pónonové, kteřížto k saudu bývaj zahájenému, ač nebyli by vypověděny, však za zavité²³³ mají jmieti býti.

Cap. III.

Quomodo actor et reus in iudicio comparare debeant et se habere.

Kapitola třetie

kterak žalobník a viněný na saudě měli by postaviti se.

Viděvše pónonuov zpuosobu, viděti nynie nastává, kterým obyčejem žalobník a viněný na saudě měli by postaviti se.

[§ 1] A zajisté žalobník přítomný viněného nepřítomného před saudci na stolici saudné sedícím potupu²³⁴ obžaluje, se vši snažností spravedlnosti žádaje, viněného pak v přítomnosti žalobník snažně stane, aby jeho otpoviedal žalobě. A zase viněný, žalobník nestane-li pro jeho potupu ot nastanie saudu, prositi, bude nálezně zproštěn býti.

[§ 2] Pakli žalobník přítomný na viněného žaloval by, snažně spravedlnosti žádaje, tehdy viněný výmienky, ač které má, proti němu polož podle řadu dole psaného.

[§ 3] Mohúť také strany spolu státi saudě skrze poručníky dostatečně naučené a před aktami neboli urburěři nebo perkmistry správně ustanovené,²³⁵ tak však, aby poručník kterýžto jménem nepřítomného žaluje neboli brání se, dosti ujistil pána věc příjemnú mieti neboli otsauzenie zaplatiti, nebo nižádný poručník v věci cizie bez dosti ujistěnie hodný býti nevěří se, ač prvotnie osoby věc za příjemnú mieti neboli otsauzenie zaplatiti za své poručníky, je ote všeho dosti ujistěnie vyzdvihnúce, sebe nižádným obyčejem nezavieží.²³⁶

[§ 4] Také společníci téhož sváru bez prikázanie žalovati mohú, když jedno společníka neboli společníky své věc příjemnú uručili by mieti

[§ 5] a tak práva přihotovují se k těm věcem, kteréžto častějie v saudiech opálají se,²³⁷ ale k těm věcem, kteréžto velmi řiedko přiházejí se před jich vyjitím práva přihotovati nemohú se, ale buděť z podobných věcí ku podobným bráno se.

²³³ Tj. za zahájené.

²³⁴ Obvinění nebo pohana.

²³⁵ Poručníci mohli cizí těžaře či nákladníky zastupovat nejen v záležitostech týkajících se dolových podílů, ale i při jednáních před horními soudy.

²³⁶ Tj. nezavazují.

²³⁷ Tj. stávají či přiházejí se.

Cap. IV. De iudiciis.

Kapitola III.

o saudiech a co jest saud a o nehrdání potřebného úřadu řečníkuov.

Rozpravěno jest svrchu v předešlých řečech o některých předchozích k sauduov zvyklosti potřebných, ale nyní o samých saudiech napořád vizme.

[§ 1] A jestiť saud skutek tří osob správný, točišto saudce, žalobníka a viněného;

[§ 2] žalobník pak slovet' ot žaloby, viněný pak ne ot viny, ale ot věci, z kteréžto vinní se.

[§ 3] Veškeren pak horní saud, neboť jest pořádný, točiš zahájený, nebo kromě pořadu, točiš nezahájený;²³⁸

[§ 4] saud zahájený jest, kdyžto saudce, sedě na stolicí saudné, ve čtyřech lavicích shromáždív tudiež některé přísězné i jiné, na něž příslušie týž saud, maje působiti v přech obyčejem zvyklým, posilňuje a potvrzuje tiemto obyčejem: Tieže slavně ot přísězných, zdali toho dne a tu hodinu dne slušně mohl by na saudě seděti a přísězní nálezem vynášejí den s hodinú býti příhodně na saudě seděni, protože ani den jest sváteční, ani také hodina pozdnie, nebo saudce dlužni sú pro poctivost Boží otložití času svátečního i také před nocí tmami skonati, což nastává proto, že příhodnost temnosti zlé lidi k hřešení činí hotovějše.

[§ 5] Saud pak tiemto řádem vyslaviece, saudce obyčejem zvyklým pokoje saudného všem potvrď a aby zachována byla poctivost a stydlivost saudná s čistými mravy setrvala.

[§ 6] A tehdy jeden každý skrze řečníka propověz neboli odpověz, cožkolivěk měl by žalovati, kteréhožto jednomu každému celému člověku spravedlivě prosíciemu dáti příkazujeme túto výpovědí.

[§ 7] Ale ač dva spolu jednoho prosila by řečníka, první obdrží podle oné řeholy práva: „Ktož prvnější jest časem, mocnější jest v právé“;

[§ 8] jestiť pak úřad milostivosti saudcóm svrchovanú pilností opatřiti, aby skrze mocné přítomnost řečníkuov chudým otjímána nebývala, ale oni saudce z svého úřadu dávajte nemajícím řečníky.²³⁹

[§ 9] Ktožkolivěk pak jednú řečňoval by před saudem, potom prošen sa v saudu neboli dán jsa skrze saudci řečňování úřadu, potom nesměj otpierati, nebo což jednú líbilo se jest, nemuože více nelíbiti se.

[§ 10] Však řečníci připuzováni nemají býti bezděky proti svým spolukrevníkóm²⁴⁰ a příbuzným až do pátého spolukrevnosti kolena řečňovati, ani proti kmotróm a kmotrám, ale ani proti těm, jimžto příčinú obrany neboli opravy jmanstvie učinili sú, nebo přirozenému nelíbí se rozumu, ty osoby se vespolek některakými nelibostmi drážditi. Aníž domnievajte se někteří rozumu nemajíce, ten úřad by měl zavřzen býti, poněvadž také ciesařská ustanovenie skrze ústa kniežat božsky vynesena tomuto úřadu chválu přidávali by i čest, řkúce: Rytěřují zajisté obránce pří, kteřížto v slavné hlasy doufajíce, pracujících naděje i života bránie, aniž méně pravie se věci obecnie i zvláštnie užitku užitečně opatrovati, než jako by pro užitky každých štítuov, poluplání i mečuov požívali, rodiče i vlast zachovávajíce; z toho zkušenie věci učí ten řečňování úřad býti ve všech saudiech potřebný.

[§ 11] Přepúštíme také, aby se ohražovali kterýmižkolivěk bezpečnostmi a osvědčováním, jakožto až dosavad mohli sú ohrazovati se, aby v škodu některú neuběhli, za své strany v saudě řečňujíce; nemajíť zajisté ottud škody cítiti, odkudž jim slušie hodně otplaty čekati. Nadto saudce nedopúštějte řečníkuov příčinu řečňování ot ižádného zamúcovati,²⁴¹

[§ 12] tyto věci o dobrých a správných ustanovujeme řečníciích, ale nešlechovníky a přestupce ote všeho řečňování úřadu otlučiti, aby dobří zlych tovaryštvem zprzněni nebyli.

[§ 13] Ač pak strany prvotnie takového byli by rozeznání a výmluvy moci budú zase osobně

²³⁸ Podle IRM bylo řízení na horních soudech dvojí, totiž řádné a mimořádné. Rozdíl mezi nimi spočívaly jednak ve způsobu jejich zahájení a jednak v postupu vlastního procesu.

²³⁹ IRM řadou ustanovení vytvářelo předpoklady pro zajištění aspoň formální rovnosti před horním soudem.

²⁴⁰ Tj. pokrevním přátelům.

²⁴¹ Tj. rušit nebo mařit.

řečnovati, otpuštění však prve ot soudce uprosiece.

[§ 14] A tyto věci tak dokonajíce, řečník žalobníka neboli sám žalobník, ač viněný nepostavil by se v rok přiznamenaný, aniž slušně skrze někoho vymluven byl by, pros jeho ke všie při, pro níž pohnán bieše, nálezně potupiti. Viněnému však správné obrany zachovajíce, kteréžto obecně německy holfrede slovú a česky pomocné řeči, jakožto ač povolán byl by k větší stolicí nebo nemocen neboli jat i jinými správnými příčinami zadržien jsa, postaviti se nemohl by a zajisté nález vyneseny proti nepřítomnému z příčiny potřebné škoditi práva rozum nedopúštie, ale ukáže správnú nepřítomnosti příčinu, bez všelikého umenšenie ke všie při v cele napraven bud', nebo ote všeho práva náhlá potřebnost vymlúvá se.

[§ 15] Opět zase viněný, ač žalobník potupný byl by, ot nastánie saudu zproštěn bud', žalobníka jemu v nákladiech správných pro ten svár učiněných nálezně potupiece a také potom k saudu přijde, svých obran užívati moci bude, jakožto viněný, nebo jednomu slušeti nemá, což neslušie druhému z svářících, poněvadž saudové neměli by kulhati.

[§ 16] Čtyřmi pak obyčeji právem horníkuov někto za potupníka²⁴² saudí se: první jest, když žalobník neboli viněný nepostaví se, ale druhý jest, když postaví se a saudce neposlúchá, třetí pak jest, ač postaví se, ale ot saudu bez otpuštění otcházie, čtvrtý a poslední, když oba postavíta se, ale žalobník v trvání saudu nižádné viněnému neoběcie²⁴³ otázky a to viněný osvědčil by, saudce již ot saudu otcházějice, žalobník z toho za potupníka saudí se a viněný ot nastánie saudu zproštěn bud', žalobníka jemu v správných nákladiech potupiece, ve všech těchto příhodách za přemoženého potupník saudí se, ač nižádnú obranú správnú nemohl by se vymluviti.

[§ 17] Dlužen jest pak žalobník následovati řeholně zpuosobu viněného, nebo nález ot nesvého saudce vyneseny ndrží²⁴⁴

[§ 18] a před kterýmkolivěk saudci příhodným saud byl by začat, tudiež také konán bud', nebo práva řád hanie se, ač jednomu každému jeho saudné právo nezachovává se, leč tehdy ten saud skrze otvolánie správné k vyššíemu saudci podán byl by.

Cap. V. De iudicio extraordinario.

Kapitola V. o saudu nezahájeném.

Saud pak kromě pořadu neboli nezahájený jesti' bez slavnosti o lechkých příhodách poznávati, kteréžto na vsaký den potýkají,²⁴⁵ jakožto kováruov, havěruov i jiných dělníkuov žalujících o mzdu zaslúženú neboli o jiných rozličných přech, kteréžto pro nebezpečnost hor nižádného prodlenie neberú, jakožto o vody vytahování a o mezí ustavičně rozdělování, aby pro prodlevání saudu horám překážky nětco nevzniklo, ani práce dlúhého času nezkazila hodina krátká; tyto však pře svrchně poznavatedlné s rozmyšlenú opatrností sauzeny bud'te a v těch saudiech nezahájených saudce plnú měj moc přísahu o pravdy povědění ot stran přijímánie, když jemu vidělo by se příslušeti s znamenáním povah osob, aby otázky při mezi stranami snadnějie konali se.²⁴⁶

Cap. VI. De petitionibus actorum.

Kapitola VI. o požádáních neboli prošení saudce.

Požádání pak nebo prosba, jakož tuto běře se, nic jiného nenie, nežli napomínání k saudci uči-

²⁴² Tj. odsouzeného.

²⁴³ Tj. neučiní nebo nenavrhně žalobu.

²⁴⁴ Tj. se konají nebo objevují.

²⁴⁵ Tj. nemá právní moc.

²⁴⁶ Soud nezahájený neboli mimo pořad měl tedy s hlediska potřeb běžného báňského provozu prvořadý význam. Umožňoval totiž rychlé a pružné řešení problémů, které brzdily postup hornických prací apod.

něné pro práva, kteréž jemu přísluší neboli příslušet nadějno jest, na saudě obdrženie.

[§ 1] Ale najprve dlužen jest žalobník neboli jeho řečník saudci účinek nebo věc dalú vyložiti a z toho múdre vybrati to, čehož žádá, u vlastnie světle²⁴⁷ věc, kteréžto žádá i příčinu, proč jie žádá; dlužen jest žalobník takéž přiznamenati ve všech věcech, zpuosob požádání slušný zachovávaje, aby pro nehodné požádání ot nastání saudu otehnán nebyl.

[§ 2] Máť zajisté v té příhodě opatren býti žalobník, aby věci požádal se vši její příslušností, to jest zisk přestávající a škoda vznikající neboli žádaj věci prostě se vším jejím užitkem i s požitky ottud přijatými.

[§ 3] Při těch věcech i jiných v saudiech potýkajících obránce při mnoha osvědčování a vměšování činiti obykli sú, kterážto krátkosti příčinu opustiece, toliko ty věci, kteréžto jsú o potřebnostech horského saudu, vypravujeme, abychom pod dlúhú řeči tresktáni nebyli málo pověděti, protože užitečnějšie jest málo hodně vypraviti, nežli mnohými neužitečnými mysli lidské obtiežiti.

[§ 4] Všech pak požádání neboli proseb, o nichž mezi některými děje se, o kterúžkolivěk věc svrchovaný rozdiel tentoť jest, že neboť osobně jsú neboli věčně, žádat' zajisté jeden každý, nebo ot toho, kdož jemu v něčem vinen jest z slibu neboli z úmluvy, kteréžto příhodú prošla sú na osobu požádání, skrze něžto mieni žalobník, aby protivník jemu dal nebo učiniti musil tu věc, o kteréž mezi nimi správně smluveno jest, neboť ot toho něčeho žádá, kterýžto nižádným jemu právem osobním nezuostává zavázán; hýbeť však někomu o některé věci odporu, kterážto příhodu příslušejít' na věc požádání. Jakožto ač věcí tělestnú někto vládl by, kteréžto Petr věc svú býti tvrdil by a vladař té věci se pánem býti pravil by, ač tehdy Petr té věci, jakožto své v saudu požádal by, budeť věčně požádání. Nápodobným obyčejem, ač požádal by kto právo sobě býti skrze duol neboli skrze stříbra kopání tvé vodu vedení nebo rudy neboli čehožkolivěk jiného vyťahování nebo větru skrze tvuoj do svého stříbra kopání vnášení, takéž požádání budeť věčně.²⁴⁸

[§ 5] Dřeveřčená pak posluhování,²⁴⁹ ač řediti se mohla by bez překážky strany druhé, zřejmé těch potom pro obecní užitek zvláštniemu správně přednosidlný přítomným ustanovením ot ižádného pod obdržením tudiež všech dieluov svých ustanovujeme nebrániti, aniž ktokolivěk má v své neústupnosti snášen býti, kterýžto nic jiného, jediné aby uškodil přiněsti má.

[§ 6] Nadarmoť zajisté žalobníkova požádání pokúšie se, ač viněný nevládne věcí požádanú, aniž lstí přestal jest vládnúti; z toho před sváru spolupřisvědčením²⁵⁰ otázán bude, zdali věcí vládl by již požádanú a ač jistil by se věcí, kteréžto nevládne vládnúti, svár na to s ním strpě spolupřisvědčiti, potupen bude žalobníku ke všie příslušnosti nebo jakž mnoho přísáhl by žalobník v svár. Ale ač viněný, když věcí požádanú vládl by, se otpieral by vládnúti, více požádání žalobníka nenutí se odpoviedati, ale v tom pokutu trpí, že na žalobníka dovodícíeho vládnúti viněného věcí požádanú, vladařstvie též věci mocí saudcovú přenášie se, ačkolivěk jie své býti nedovedl by, nebo saudové omylni býti nemají.

Cap. VII.

De reorum defensionibus.

Kapitola VII.

o obranách viněných.

Jakož zajisté žalobníkom proti viněným požádání jsú prošla, nápodobným obyčejem otpierání viněným na obrany pomoc pójčují se, druhdy k saudu ustúpení a druhdy k požádání žalobníka vyrazení příslušejí;

[§ 1] a sloveť otpora²⁵¹ požádání vyrazenie²⁵² a jakožto požádání vyražuje se skrze výmienku

²⁴⁷ Tj. objasní.

²⁴⁸ Tyto služebnosti mezi jednotlivými doly byly zřejmě tehdy velmi častým zjevem. Na základě uzavřených smluv některá těžarstva používala šachet, štol i dopravních zařízení jiných kverků, převáděla přes jejich doly z hlubin vyčerpané vody a zajišťovala si pomocí řady chodeb a hloubení větrání svých dolů. Podle toho lze také soudit, že zde již v této době vznikaly rozsáhlé vzájemně propojené systémy podzemních báňských děl.

²⁴⁹ Tj. služebnost.

²⁵⁰ Tj. odpověď k žalobě.

²⁵¹ Tj. soudní námitka nebo protest.

neboli odporu, též otpora skrze opět otepření vyraží se a opět otepření skrze odvojení, tak také odvojení skrze oktrojení a tak dále jména obran rozličnými obyčejí jmenují se. Ale však štědrým obyčejem vezmúce otpory jméno, každá z těchto obran otpora jmenuje se, nebo brániecí se úmysl strany otporné miení zrušiti, ale všechny tyto věci věděny musejí býti, aby tohoto práva plné zkušenie jmieno bylo; hanebněť jest zajisté jednomu každému neuměti práv, v němžto obývá. Tyto věci pak, když poznány budú, viněný, ač které má obrany proti saudci neboli žalobníku, propověz z kterýchkolivěk příčin jemu příslušetí vidělo by se práva svého mužsky bráně, nebo nižádnémuť nemá práva dobrodění otepřeno býti, aniž komukolivěk činí bezprávie, právo sobě dlužné provodie.

[§ 2] Ale věděno má býti všechny výmienky neboli otpory příslušející proti saudci neboli k jeho saudu ustúpení mají nejprve a prvotně položeny býti i všechny prodlévatelné před sváru přisvědčením takéž položeny buďte, potom oběcující²⁵³ neslyší se, leč znova, kteréž tehdy otpory činí se naučiti, utvrdil by přísahú, nebo novému neduhu nová příslušie lékařstva připraviti.

[§ 3] Kletba pak proti saudci neboli žalobníku opřena muož býti i dovozena v každé straně sváru. Ale viněný kletý odpoviedati připuzen bývá, aby z své zlosti nebyl viděn pohodlé přiněsti, všech jemu obran správných s zachováním;

[§ 4] také výmienka nebo otpora falešného poručníka netoliko před ortelem, ano také po orteli muože opřieti se, kterážto, když dovedena byla by, saud nižádný i nižádné chvílky zmatkové nebudť domněni.

[§ 5] Ač pak viněnému nižádná nepřislušela by obrany otpora nebo výmienka, tehdy mocí tohoto ustanovenie útisky mnohých všetečně se svářících skrocujícíeho k zase žalování běž dobrodění, ač něctco otázky neboli pře měl by proti žalobníku; bez otpory starého obyčeje, anobrž více přenepravého porušení, aby nižádný na jiného zase žalovati nemohl, leč prve ot něho skrze saud již počatý byl by zproštěn. Protož chtějíce tento blud mnohých útisky zakrývající, naše milostivost dobroděním spasitedlně opraviti, z toho ustanovujeme túto výpovědí potom neporušitedlně zachovatlnú tento řád v zase žalováních aby oblibován byl, aby ihned žalobníkovu požádání, když propovědělo by se, viněný na žalobníka zase žaluj, nebo řeholně před sváru spolupřisvědčením máť býti zase žalování a potom nikdy neslyší se, leč zase žalování, prosba neboli požádání před tím saudci bylo by podáno, nebo osvědčil by viněný o zase žalování na témž saudu učinidlném.

[§ 6] Z toho to zvláště znamenati má se na žalobníku jiného práva, kterýžto v té příhodě práva požívá cizieho, neboť jemu otepřieno bude požádání, ač viněnému neotpviedal by, zase obžalován jsa, však praviejieť jest, aby viněnému chtějíciemu prostě připuzen byl odpoviedati podle onoho: „Nepohrdaj nikto toho saudci proti sobě mieti v zase žalování, kteréhožto sobě měl jest v žalování.“

[§ 7] V těchto pak příhodách nižádného v zase žalováních nechceme mieti miesta, ač zase žalování, prosba neboli požádání bezprávně bylo by požádání prvotniemu, nebo ač žalobník žaloval by o sbožie městsky a viněný jeho v zase žalování mienil by o prohřešenie trápiti neboli zase, ač prohřešenie žalobník žaloval by a viněný jeho městsky upomínal, hodně zase žalování dobrodění těmito příhodami uhašuje se, nebo rovnost v saudiech má stranám zachována býti,²⁵⁴ aby zase žalování nepravosti nebyl svazek, ale spravedlivého požádání pomoc.

[§ 8] Z toho nejprve buď sváru přisvědčení na požádání žalobníka a potom na požádání viněného, potom třédau²⁵⁵ otázky duvodové a líčení obú stranú slyšeni buďte, a nejprve žalobníku potom viněnému ortel nebo nález vynesen buď.

[§ 9] Aniž těžké komužkolivěk buď práva řád, tak v při pówodiech št'astně zachovávati, nežli skrze nešlechtné práva služebníky jej opustiece, pravú nevinnost častějie potupovati; saudný zajisté řád s svými příslušnostmi nedopúštieť ot spravedlnosti vystupovati přísežným, saudcem i žalobníkom neslušná jich umieněnie uzdu spravedlnosti zuzďuje, aniž všetečně svářícím se oslabuje otěží.

²⁵² Tj. odvrácení.

²⁵³ Tj. odpírající nebo slibující.

²⁵⁴ Uvedené ustanovení znova svědčí o pokrokovém a demokratickém rázu IRM a o rovnosti soudu horního a městského.

²⁵⁵ Tj. střídavě.

[§ 10] A poněvadž podle duchovních ustanovení zlé utiskovati a dobrých pozdvihovati úřad byl by královský, kteréhožto bez spravedlnosti, kterážto jest s stálá a věčná vuole právo jeho jednomu každému dávajíc, nemužeme k skutku dovésti, nebo ona v svém vypósobení prikazuje práva řád pevně zachovávatí a poněvadž právo spravedlnosti bylo by vypósobenie, práva pak opatrnost učila by, kterak dojíti mělo by to k skutku, aby jeden každý sobě dlužné věci skrze spravedlivost dosáhl. Z toho těchto tří ctností, točíšto spravedlnosti, práva a páně práva opatrnosti²⁵⁶ nepohnutě přidržíce se, z jichžto studnice náš řád saudný pochodí, kterýžto ustanovujeme pod pokutú všech statkuov i osob ot urburěfuov, saudci, přísežných i ote všech jiných v saudě svářících, jakožto zřiednice oka neporušitedlně ostřéhati; cožkolivěk pak proti již ustanovenému řádu našemu saudnému ortelováno nebo vyneseno bylo by, tiem právem bud' zrušené a marné, nicméně však pokuty již ustanovené našeho práva přestupníkom nastanú.

Cap. VIII.

De litis contestatione.

Kapitola VIII.

o sváru spolu přisvědčení.

Poznavše ty věci pod slušnú krátkostí, kteréžto před pře prvotnie vjitím často v saudiech opálají se,²⁵⁷ kteréžto připravování jsou k saudu, kterýžto skrze sváru spolupřisvědčení béře počátek, protož o něm i o jiných následujících jeho až do konečného ortele v této poslednie stránce vypravme.

[§ 1] Jestit' pak sváru spolupřisvědčení prvotního účinku před svým saudci na stolici saudné sedícím, žalobníka a viněného s obú stranú učiněné rozpravenie pro příčinu v saudu projitie.

[§ 2] Bývát' pak sváru spolupřisvědčení skrze rozprávku žalobníka v saudě vyloženú a odpověď viněného sváru spolupřisvědčení úmyslem následující, a tak svár spolupřisvědčiece, ihned má vydána býti křivého útisku přísaha.

Cap. IX.

De iuramentis calumpniae.

Kapitola IX.

o přísaze křivého útisku.

Mysliti nám jest, otejmúce obyčeje zle nalezené ctnostné práva řeholy, naše poddané ve všem pokoji bez všelikého útisku²⁵⁸ zachovávajícíe, v naději plodné vykázati a protož přísahu křivého útisku na veliké lékařství sváruov rozvedenie ustanovili sme túto výpovědí, aby potom ihned, svár spolupřisvědčiece, ot stran svářících bez otpory všelikteraké byla učiněna.

[§ 1] Jestit' pak křivého útisku přísaha, když kto přísahá se dobrú vierú neutiskanie úmyslem žalovati neboli otpoviedati. Ale křivý útik jestit' falešné požádanie²⁵⁹ nebo nespravedlivé otháněnie vědomě umieněné.

[§ 2] Proto pak Našie Výsosti velikost křivého útisku ustanovila jest přísahu, že zvláště na náš královský příslušie úřad všetečně svářícím všicku cestu zavřieti zlobenie, zachovávajícíe jakž naj-viece muožeme bez úrazu ote všeho útisku nevinné; k kterémužto skutku skrze spravedlnost skutečně dovedeni všech věrných našich snažného účinku hodně umienili sme pozvati,²⁶⁰ pravé a spravedlivé saudy nepohnutě ustanovovati, z něhožto světlejšíe některé hvězdy stkvieti se bude zdravie a čest všeho království našeho i všech věrných našich přebývajících v něm, nebo nicť nenie, co by světlem jasnejším stkvělo by se, nežli s spravedlnosti pravá viera na kniežeti a zdali stkvělost kniežete všech sobě věrných neosvěcuje i vyvolených nižší zajisté svých stkvějí se paprslky pánuov; pro kteréžto věc hodně dlužni jsou poddaní účinek přidati svému kniežeti věrný, ke všie spravedlnosti

²⁵⁶ Tj. právní zkušeností, prozíravostí a moudrostí.

²⁵⁷ Tj. přemítány.

²⁵⁸ Tj. bezpráví, žaloba či nařčení.

²⁵⁹ Tj. klamná nebo bezdůvodná žaloba.

²⁶⁰ Správně má být *vyzvati*.

vypósobení, aby zle domnění vidění nebyli s svým pánem nesjednávati se proti věci obecníe pobluzující. Ale poněvadž což kniežeti libilo se jest, práva moc má; rty zajisté svými zpravujeť král a srdce královo v ruce Božie jest a kdež chtěl by, nakloní je, v jehožto jménu ke všem činóm našim i všem skutkóm přistupáme, boje šťastně vedúce, královstvie naše pokojem chvalebným okrášlující i stav naše věci obecníe sdržujeme dobře, k jeho slávě a chvále nic do našeho vtipu nedoufající, ale všicku naši naději k samé opatrnosti vznášieme Trojice svaté, odkudž všeho světa živlové pošli sú a všecka práva i ustanovenie skrze ústa kniežat božsky vynášejí se. Z toho těmito spasitedlnými napomanuti jsúce prikázáními, točiš „spravedlivě sudťte synové lidští“ a „nynie králové rozumějte, naučte se, kteřížto saudíte zemi“ a tak božskými jakožto lidskými ustanoveními jsúce, bezpečně ustanovujeme všecky prvotnie osoby v prvniem sváru počátku podstúpiti křivého útisku přísahu v tento obyčej: Najprve přísahaj žalobník, že ne útisku úmyslem svárem hýbe, ale že věří se dobrú při mieti; potom přísahati bude viněný, že věří se dobré spravedlnosti požívati, nižádnú se příčinú křivého útisku nechtě brániti; potom přísahati bude každý z nich, kolikrát skrze saudci byl by tázán, odpovědět, což pravého býti věří, aniž vědomě falešného duvodu požívati bude, aniž žádati bude prodlenie příčinú zniknutí saudu, aby svár meškal se ani dal jest, ani slíbil, aniž dá, ani slíbí něčeho za tu při skrze sám se neboli jinú kterúkolivěk osobu meziloženú, aby za něho vynesen byl ortel kromě tiemto, točišto řečníkóm, písaróm i jiným osobám, jimžto slušně práva dávati dopúštějí.

[§ 3] A tato přísaha křivého útisku nemuožet' otpúštěti se ot stran, poněvadž pro obecní užitek prvotně byla by nalezena netoliko pro pohodlé zvláštnie.

[§ 4] Pokuta pak žalobníka jesti' nechtějícíeho té učiniti přísahy, aby ot ustanovené otpadl žaloby; viněný pak za seznalého²⁶¹ obyčejem týmž jmien bud'.

[§ 5] Chceme také, aby poctivé našeho vykúpenie, točiš obživitedlného kříže znamenie, na němžto bude přísaháno, přítomné každú hodinu poctivě v saudě položeno bylo, aby všickni nepamětliví spasenie vlastnieho právy podvrátiti saud mysléce, jeho tak hroznú přítomností přestrašeni byli, zdravie mysli přemietající, kterak těžké bylo by tělu i duši věčnú uraziti velebnost.

[§ 6] Aniž tu činícím přísahu, jelikožto pro ni pokuta, která nastávati bude, ani ot nich, jelikožto pro tu přísahu peněžitost, která žádána bud', nebo svobodně bez všelikterého úplatku té chceme vyžádati přísahy, aby tiem snadnějie pravda v saudiech vysvietila se.

[§ 7] A slušno bud' dávati tu přísahu každý čas, kterýžto saudci příslušie na saudě seděti, neboť nenie nepravosti útočiště, ale uptání²⁶² pravdy.

Cap. X.

De confessis.

Kapitola X.

o seznavajících se v saudě.

Že viněný v saudě tázán sa žalobníkovo požádání druhdy otpierá býti pravé, druhdy také seznavá, potomně proto o seznalých v saudě vizme.

[§ 1] A zjevnoť jest seznalého v právě za přemoženého jmieti podle řeholy čtenie: „Z úst tvých tě saudím služebniče nešlechtný“;²⁶³ z toho bez kteréhožkolivěk jiného poznávání ortelně potupen bud'.

[§ 2] Mnohéť věci však k tomu shledávají se, aby seznanie²⁶⁴ vlastnie komukolivěk tak mnoho v saudu překazilo, aby za přemoženého konečně jmien byl, aby potom v poznávání nižádné částky saudci nebyli v něm, jediné aby ortelně potupen byl. Najprveť příslušie, aby seznalý v právě správného byl věku tak, aby v saudě státi mohl, nebo v takovýchto seznaváních postaveným níže věku správného spomáhá se, nebo jich věk nevie, co viděti mělo by se v té straně. Druhé aby seznal vólí dobrovolnú nepřinucen jsa, nebo kteréž věci násilím a strachu příčinú bývají, za duvodné ovšem nemáme. Třetíe aby věda, ne skrze poblúzenie účinku seznaval, toť seznavanie jemu nečiní bezprá-

²⁶¹ Zj. za přiznaného

²⁶² Tj. hledáním, nalézáním.

²⁶³ Citát z evangelia.

²⁶⁴ Tj. doznání.

vie, když jedno před ortelem dovedl by se poblúdití, nebo nic tak protivného nenie pravdě jakožto blud, kterýžto nedospělost otkrývá a ktož blúdí, ničehuožť neseznává. Čtvrté aby seznával proti sobě, nebo proti sobě dobře věří se seznávajícímu, ale zase seznávání nižádné nehodí se, protože nižádný v vlastnie při nemuože býti svědkem. Páté aby seznával v saudě, nebo seznávání kromě saudu nenieť takové moci, aby seznalý kromě práva poznávání některakého potupen byl. Šesté aby před svým saudci seznal se, nebo jakožto ortel ot nesvého saudce vyneseny nedrží, tak ani seznávání bezprávie neučiní. Sedmé aby seznal se protivníka svého v přítomnosti neboli jeho poručníka; jinak seznalý nebude jmien za přemoženého. Osmé leč seznal by o věci jisté neboli velikosti jisté neplatno bude seznání, nebo z řádu řeholnieho na věc neboli velikost nejistú nemát' vynášen býti ortel. Deváté aby seznával o té věci, o niež pře vrtí se mezi stranami, jinak neužitečnét' bude seznávání, nebo o té věci, o niež saudce poznal jest, vypověděti dlužen jest.

[§ 3] Mnohé pak jiné příhody opúštíme, nebo nižádného miesta sobě neosobují horníkuov právem, protože řečníci hor dobrú sprostností některakú ohradu zřejmě okazují se, tak příhody již položené jakožto mnohé jiné, rozprávějice o této věci vylíčiti, kterúžto řečníci práva duchovnieho i městského potupují, jakožto povýšenější pro hanbu osvědčovati. A jestiť osvědčenie takovéto: v prvniem zajisté sváru sjítí osvědčuje řečník právo svého pána zdravé býti, maje napravenie práva svého, kterážto německy holunge slove, i ktožkolivěk napravováním práva svého neboli v otvolání poblúzenie pochybil by v jednom slovu, padá ot práva svého toliko v té straně; z toho po dvakrát po prvniem v každém článku poblúzenie neboli jiné nápodobné příhody, kdežto dopúštie se to dobrodění práva, miesto řečené práva napravenie má.

[§ 4] Osvědčujet' také řečník, ač v při bylo by skrze něho meškání neboli poblúzenie, aby prvotnie osoba mohla svú při napraviti skrze jiného řečníka neboli skrze sám se, jakož prvotnie osobě lépe vidělo by se příslušetí.

[§ 5] I tento článek osvědčováním řečníci nápodobně vsévati obykli jsú, aby oni upadajice v některé pokuty prvotnie osoby bez škody zachovali a ty správné a rozumné zvyklosti pevně tvrdíme přešlé pak všecky tvrdie se nálezy nebo orteli přísežných a mnohá jiná mohút' býti osvědčování, kterážto nynie příčinú opuštění krátkosti, aby slyšicím z toho tesknost některaká neurodila se.

[§ 6] Ale věděno má býti, že tiemto seznáváním v právě učiněným věreno má býti, leč prvotnie osoba dovedla by se poblúdití; tehdy zajisté seznání otvolati muože, doveda poblúzenie až do skonalého ortele, ale nižádným obyčejem potom neotvolává se, nebo poblúzenie účinku před skonáním pře nižádnému neškodí, ale pře po skonání příkrytím takovým nikoli nenapravuj se.

[§ 7] Máť také prvotnie osoba poblúzenie²⁶⁵ svého řečníka otvolati v náhle, aby jemu nezdál se svoliti.

Cap. XI. De probationibus.

Kapitola XI. o duovodiech.

Že často přiházie se, aby ty věci, kteréžto v saudě propoviedají se, dovoditi měli by se, jakožto protivník, když zapierá nebo zjištění a zapierání věc učiněna bývá pochybná, z toho v této straně potrebie o duovodiech jest věděti.

[§ 1] Jestíť pak duovod věci pochybné správné učiněné vylíčení věc zajisté saudci máť dovedena býti, ač k tomu protivníka přítomnost býti měla by.

[§ 2] Bývát' zajisté duovod mnohými obyčejí, točišto svědky, zápisy obecními, zvláštnieho práva zápisy, právem přísežným a smělostí násilnú.²⁶⁶ Žalobník zajisté, což jistí,²⁶⁷ dovoditi dlužen jest řádem řeholním, protože zapierajícíeho účinku skrze věci přirozenie nižádný nenie duovod, z toho řeč zapierává prostě nikdy nemuože dovedena býti, ale když má v sobě jištěnú zavřienú, jakožto ač žádal by Martin ot Petra desieti liber grošuv, kterýchžto jemu v Praze na svátek blahoslaveného

²⁶⁵ Tj. pochybení či omyl.

²⁶⁶ Tj. presumpcí neboli domněnkou či předpokladem.

²⁶⁷ Tj. tvrdí.

Václava pójčil jest, Petr pak zapieraje toho dluhu, dovedl by se přes veškeren ten svátek v Brně státi, nebo takto Petr zapieraje toho dluhu, kteréhož žádá Martin, dovedí se správně zaplatiti, tímto obyčejem neprostě dovedí se právem zapierává, jejížto podle přirození prostý nižádný není duvod, ale tomu nastává duvod, což praví, ne tomu, což zapierá.

[§ 3] Ale poněvadž více pravda očitú vierú, nežli skrze uši²⁶⁸ úmyslem lidským utiskovala by se, protož za potřebné uložili jsme po rozpravění této věci příklady také dokázati, aby mohli netoliko ušima, ale také patřením očí nevědomí obyčejem těchto duvodův tak přepravého obdržeti.

[§ 4] Aníž kto k dovození dopuštěn buď, kteréhožto dovedá, nižádné nepřinesl by pomoci své při, nicť zajisté nehodí se čekatí, kdežto neprospívá čakaná věc a hřiech jest bývati skrze mnohé věci, což býti mohlo by skrze menšie.

[§ 5] Majíť nadto duvodové podle vyspání sbožných císařův býti ote všeho pochybování vyčištění, stkvúciemu světlu podobní vysvietiti se, kto zajisté to tvrdí zdravé mysli, aby jeden svědek najatý mzdu neboli přemožený prosbami; ano nic dráže nekupuje se, nežli což prosbami uprošuje se, otkudžkolivěk však ten svědek přišel by neboli také kterakkolivěk známý jest a hodný v smlouváních, při kterýchžto nebyl jest ani viděl, aniž slyšal by smlúvati se svářície, ani také vydáda příčinú některú svého rčení, měl by vydati svědecství pravdě, kterážto v té straně jemu jest ovšem cizie, nebo svědkové tázání mají býti mezi jinými věcmi, zdali viděli by neboli slyšali by, skrze která slova smlúvali sú se svářící jakožto svaté Evangelisty svá svědecství tvrdiece řekli sú: „Co viděli sme, vieme, a což vieme, svědčíme a svědecství naše pravé jest;“²⁶⁹ protož z otporného smyslu, kterýžto jest v právě najmocnější duvod, pře nevědomého falešněť jest svědecství a zákonem božským zapověděné skrze ruku neoklamaného živých i mrtvých saudci mezi jinými věcmi takto sepsaným: „Ne falešného proti bližnímu tvému povieš svědecství.“ Falšomluvný zajisté svědek třem osobám jest obviněn: najprve Bohu, jehožto přítomnost potupuje, kterýžto v každém přítomen jest saudu, potom saudci, kteréhožto lže oklamává, naposledy nevinnému, kteréhožto falešným urážie svědecstvím; však oboj vinen jest, i což pravdu zatajuje, i což lež praví, nebo onen prospěti nechce a tento uškoditi žádá;

[§ 6] z toho hodněť jest, aby což v tak mnoho zjevně přemožen byl by shřešiti, tak pokutú treskán byl, aby aspoň bázní jeho přestrašen jsa, nesnadně kto na obtížení druhého vydal by falešné svědecství.

[§ 7] a tato pokuta²⁷⁰ též nastaň, svědka vědomě falšomluvného provodieciemu, aby kterýžto rovný hřiech škvrní a srovnává, též pokuta podobná následovala.

[§ 8] Právem pak horníkuov seznání učiněné před samým²⁷¹ přísěžným, v kteréžkolivěk pilné při dostatečného svědecství přeplnú má moc; kterýžto moc takto uskrovňující, ustanovujeme, aby přísěžní, jelikožto k zjevnému neboli obecniemu úřadu svému, k němužto jsú ustanoveni, tak v rané radě, jakožto v saudě, žalování plnú měli moc,

[§ 9] ale když jakožto zvláštnie osoby k pravení svědecství provozovati se budú, neboli listóm svědečným vpisují se, jeden sám přísěžný plného nečiní duvodu podle řeholy čtenie z úst Páně hlasu vypuštěné, „aby v ústech dvú neboli tří stálo každé slovo“ a věděno býti má, že podle správných ustanovení jednoho svědka svědecství není dostatečné, také ač saudcovým přestkvěl by se duostojenstvím.

[§ 10] Opět aníž svědecství hodí se, ač svědkové samotní jsú v svých svědecstvích samotní neboli ač svědčili by, nepřisahající, kteréhožkolivěk stavu neb duostojenství byli by, nebo přísahati dlužni sú svědkové za každú stranu, kterýžto vědie pravdu, jakž nejlepší mohli by pamatovati.

[§ 11] Nechceme také potom skrze strany prvotnie neboli skrze řečníky jich nebo skrze jinú kteroukolivěk osobu svědky kterakkolivěk ozdobovati; potupující onen ohyzdný obyčej, anobrž více porušení, točišto když svědkové provodievachu se v saudě, ihned prosiechu sobě ot saudce spolupomluvenie²⁷² otpustiti, k němužto přísěžných i jiných lidí, jakož jim líbilo se jest, pozvali sú, jim

²⁶⁸ Citát ze Senecy.

²⁶⁹ Míneňi evangelisté Jan a Matouš.

²⁷⁰ Tj. odplata či trest.

²⁷¹ Tj. jedním.

²⁷² Tj. rozmluva.

skrze řečníka strany provodície, jakž najlépe za tu stranu svědčili by radiece, kteřížto tehdy s týmž řečníkem svědky ozdobiece, obyčej vynášení svědecstvie na nemalé pravdy bezprávie našli sú; a když svědkové přicháziechu před saudci již svědecstvie vyznávati majíce, jim neslušalo jest aspoň nohy s místa hnúti,²⁷³ jinak othoniechu se²⁷⁴ ot svědecstvie jakožto nehodní; nadto v pravení svědecstvie i přísahy dávání svědkóm také pokuta peněžitá nastáváše, takže pro pokuty tak rozličnými obyčejí nastávajícíe, mnozí praví svědkové se k vynášení pravdy svědecstvie ukrádáchu,²⁷⁵

[§ 12] kteréžto všecky jakožto zle požívavé kořenie vyplejíce, tuto při svědciech potom řeholu přikazujeme zachovávatí, aby ozdobování²⁷⁶ nižádné nebývalo a ač strana provodície²⁷⁷ svědky neboli její řečník tajně s nimi, když již k saudu přišli by, šeptal by, ihned jakožto zle domnělý ot svědecstvie mají otlúčení býti.

[§ 13] Všickni svědkové prve, nežli pravili by svědecstvie, přísahati dlužni sú beze všie pokuty neboli úplatku a věc dalau bez přemýšlené řeči saudci sprostně vypraviti, protože pravda přátelky-ně sprostnosti jest a aniž pravda pomoci slov žádá,

[§ 14] ale když svědkové přemýšlenie tůž pravie řeč ozdobeni jsúce vespolek, falešněť směle dovodie se svědecstvie vydávati a proto mají hodně otlúčení býti.

[§ 15] Ve všech pak těch dřeveřečených věcech saudce a přísežní jakožto svých spasenie milují duší a přiezeň naše milosti zachovati, těch svědecství, kterážto pravdě našli-li by hotovějšie, se vší pilností následujte.

[§ 16] Ale však poněvadž při větších věcech opatrnějie má činěno býti, nám vidělo se jest, aby v přech větších svědkové tajně svědčili před saudci, písásem saudu a jedniem přísežným skrze strany obecně k tomu vyvoleným, ale ač o jednoho svoliti se nemohli by, tehdy každá strana jednoho vyvol, kteřížto spolu s saudci svědkuov zkušeli by v tajnosti tak, aby nic neopúšťeli z příhod, kteréžto k pravdy přidržie se vyličení.

[§ 17] Aniž pravenie svědkuov zjevna bývajce, leč strany najprve dalšíemu otřekli by se provození, ač pak otřeknutí nechtěli by se v tom času, tehdy ve dvadcieti dnech najblíže následujících všecky ohrady a naučenie k své při příslušejícíe, vydajte v saud, jinak toho po pomnutí času všem pruočovóm řeholně buď zavřeno pravenie svědkuov s jinými duovody před saudci a přísežnými v přítomnosti stran oznámeni buďte;

[§ 18] a tázáno buď ot stran, ač chtěly by některé věci otepřieti proti pravením svědkuov i osobám. Tehdy řečníci stran před saudci a přísežnými naučenie dávajte o právu svém úmyslem bedlivým, jakožto žádají v při za své pány svítěziti a kterýchžto pruočovody a pravením svědkuov i jinými duovody, jimižto pravda zřejmějie vyličuje se; saudce a přísežní hnutie svého úmysla naučie za tu stranu ortelujíce, kterážto práva dobroděnie užívá širšieho.

[§ 19]²⁷⁸

[§ 20] a tak žádati maje některé věci, dlužen jest s sebu přiněsti duovody a podle řeholy čtenie přemoci dlužníka.

²⁷³ Nový procesní řád byl velmi pokrokový a proto také zrušil řadu ze svého hlediska již neudržitelných zvyklostí staročeského práva, jako např. to, že svědek nebo odvolávající se nesměl při svém projevu pohnout z místa a jiné.

²⁷⁴ Tj. odhánějí se.

²⁷⁵ Tj. odvracejí či odtahují.

²⁷⁶ Tj. souhlasná úprava svědeckví.

²⁷⁷ Tj. dokazující.

²⁷⁸ V Přespolově překladu zcela chybí § 19, který v Tasovského zřejmě prakticky shodném podání zní takto: *Ktožkolivěk pak z svářících tiemto zjednáním pohrzel by podle starého jednatí chtě a ač v pravení svědków nebo v otázkách neboli v zkušováních byl klamán, sobě porokuj, protože za nové dobroděnie staré zvolil jest obtieženie.*

Cap. XII. De testibus.

Kapitola XII.

kteří svědkové nemají se přijímati.

Velikého užitku nyní rozum nás zove ty věci, kteréžto při svědciích byli by potřebné, bedlivou snažností vylíčiti, aby potom falešných svědkuov příčinu neboli také správných ukrádáním, jakožto v předešlých časech pravda nemohla zastieniti se. Z toho k plnému rozpravení tohoto poznání nejprve a prvotně má věděno býti, že všickni lidé k pravení svědecství připuštějí se, leč kteřížto právem a zákony zbraňují se; a jistě zbraňují se služebník, žena, nedorostlý, blázen, zlepověstný, chudý, zledomnělý a nevěrný.²⁷⁹

[§ 1] Služebník pak proto zbraňuje se, že biedné povahy jest, ne vlastní jest a ten služebník vlastní sloveť otchovanec, nebo někdy ciesařové velikú milostivostí hnutí jsúce, zjímané v boji, kteřížto tehdy obecně zabíjjechu se, prodávati prikázali sú a tak živi chování bývachu podrobeni u věčnú službu, nebo ot počátka právem přirozeným všickni lidé svobodní rodiechu se, ale lépe bieše jim živu býti v službě, nežli umřieti v svobodě;

[§ 2] a jestiť svoboda přirozená dostatečnost toho, což jednomu každému činiti líbí se, leč což násilím nebo právem brání se, nebo všecky věci jsú slušné, leč kteréžto právem nalézají se zabráněné,

[§ 3] ale služba jestiť ustanovenie práva pohanského, kterýmžto někto proti přirození pánu ciziemu poddán bývá a tenť jest pravý počátek služebnosti

[§ 4] a pod tím, když die, že ciesařové zjímané prodávati prikazovali sú, oboje pokolenie spolu zaviera se i všickni děti ot těch žen služebníci a služebnice, leč tehdy rukú propuštění byli by, věčně zuostanú; a věděno má býti, že v těchto služebnostech vždycky puorod břicha následuje. Jestiť nadto jiná způsobu služebnosti, točišto když člověk mlažší dvadcieti let ke mzdy účastnosti se prodati strpěl jest.

[§ 5] Jsúť i jiní služebníci, kteřížto nám slúžie dobrú vierú, kteřížto nejsú vlastní, ale slovúť služebníci ot slúženie.²⁸⁰

[§ 6] Žena pak proto otlučuje se,²⁸¹ že lechkého jest úmysla a neustavičná, ale v svědciích veliká žádá se ustavičnost, aniž má se mužuo svědkóm vměšovati.

[§ 7] Nedorostlí pak proto otlučují se, že zlý jich úmysla jest saud a slovúť nedorostlí, kteřížto jsú níže čtrnáctého léta podle řeholy práva takto řkúcieho: Dorostlí jsúť samci čtrnácti leth, ale samice muže mocné, točišto většie dvanácti let a slovúť dorostlí ot obrostlosti dolejšie, točišto ot stydlivosti těla, kterážto tehdy nejprve v nich kvísti počíná; rodičky pak jsúť, kteréžto v letech dětinných rodie.

[§ 8] Blázen pak proto otlučuje se, že smysla nemá, aniž muože rozeznati pravdy ani které věci rozumně řediti.

[§ 9] Ale zlepověstný²⁸² proto otlučuje se, že svědkové beze všie zlé pověsti domněnie i poškvorny u vynášení svědecství vyhledávají se; a jestiť pověst neuraženého duostojenství stav životem a mravy dojištěný a ktož zameškává takovou pověst, ukrutnýť jest a netoliko ot pravenie svědecství, ale ote všech jiných skutkuov správných otlučuje se.

[§ 10] Opět chudý zledomnělý²⁸³ otlučuje se, nebo snadně porušuje se k falešného svědecství

²⁷⁹ Ze svědeckví před horními soudy byla tedy vylučována řada osob: služebnictvo, nedospělí, lidé se špatnou pověstí, chudí, vzbuzující podezření, nevěřící a dokonce i ženy. Je proto poněkud překvapující, že žena představitel baňské správy, který měl právo propůjčovat dolová pole a lány, tj. konkrétně urburře a později i hofmistra apod., mohla v jeho domově a za jeho nepřítomnosti, jak vyplývá z § 5, kap. I., druhá kniha, přijmout ohlášení nálezu rudní žíly a zřejmě jej také potvrdit i před soudem. Panovníkův zájem o vyhledávání nových ložisek a urychlené vyřizování s tím spojené agendy byl v daném případě upřednostněn před zásadou apriorního vylučování žen ze svědeckví v § 6, kap. XII., kniha čtvrtá.

²⁸⁰ Služebníci, kteří nebyli majetkem pána, mohli ovšem v jeho sporu před soudem svědčit.

²⁸¹ Tj. odstavuje se, nepřipouští se.

²⁸² Člověk se špatnou pověstí.

²⁸³ Tj. člověk vzbuzující podezření.

vynášení, ale chudý věrný právo své zdravé a celé v každém místě i času obdrží.

[§ 11] A nevěrný²⁸⁴ zamietá se, nebo pochybný u viere nevěrnýť jest, anzi kterým obyčejem tomu věreno býti má, kterýžto cesty pravdy nevie, jakožto židé, Saracénové a kacieři a všickni jiní viery křesťanské zapierajúce.

[§ 12] Ale ještě na sviedciech, kteřížto připúšťejí se, tyto věci šetřeny mají býti, točišto duostojenstvie, pravda, mravy, vážnosť, protože z osob lidí pravenie vážime, protož ne vždycky k množství hleděti musí, ale k čisté svědkuov viere a k svědecstvím, jimižto světlo pravdy bývá; z toho zřejmélť jest saudci a přísěžné, kteřížto svědkuov zkúšejí více moci věděti, kterak veliká viera přidána býti měla by svědkóm, kteří a kterého duostojenstvie i kterého domnievanie byli by a kteří sprostně viděni byli by praviti, zdali jednu a jednostajnú přemyšlenú řeč přinesli by čili k otázkám z času pravděpodobnější věci odpovídali by. Nadto majíť všickni okolkové svědkuov s svrchovanú pilností vyhledání býti, zdali poctivého a neviněného života, nebo čili psanec kto a tresktanie hodný, zdali bohatý čili nuzný byl by, aby zisku příčinú snadně čeho dopustil, zdali nepřítel byl by toho, proti němuž svědecstvie nese nebo čili přítel toho byl by, za něhož svědecstvie dává nebo nemá-liť zlého domněnie svědecstvie nebo pro osobu, ot niežto nese se, protože poctivá byla by neboli pro příčinu, protože ani zisku ani nepřiezni příčinou bylo by, dopuštěno má býti.

[§ 13] Ale svědek, kterýžto proti viere svého svědecství pochybuje, zledomnělýť jest, anzi ktokolivěk toho lépe nežli saudce a přísěžní mohou vyšpehovati, kteřížto musie při svědciech i jiných věcech, jimižto úmysla svého hnutie naučili by všecky věci vyhledati.

[§ 14] Opět nižádný svědkem v při vlastnie býti nemuože a zjevnélť jest tu při býti vlastní, jejiežto požitek i břiemě k tomu příležití jeho jménem,

[§ 15] nebo svědkové hodni nevidiet se, jimžto muože prikazováno býti, aby svědkové byli, protože chtěnie jich i nechtěnie na ciziem závisí vyvolení.

[§ 16] Opět spolukrevníci a příbuzní až do pátého stupně ot svědecstvie otlučují se.

[§ 17] Domácích také svědecstvie zledomněléť jest, jakožto služebníkuov nám vierú dobrú slúžících, podruhuov i jiných nám čeledností nápodobně připojených.

[§ 18] Nechceme také, aby sešli, staří, mdlí a chudobú utištění k saudu příčinou pravenie svědecstvie povolání byli, ale pro tu příčinu k nim posielány bývajte osoby hodné a rozumné.

[§ 19] Ale onen obyčej v pravení svědecstvie ovšem zamietáme, točišto když první svědek pověděl bieše své svědecstvie jiných svědkuov v přítomnosti a rozumějících všemu, kteřížto tehdy pravili sú pravenie prvnieho svědka, jich také slovo býti nižádného jiného svědecstvie nevynášejíce na nemalé bezprávie pravdě, nebo jeden každý svědek skrže se sám dlužen jest, přísaha, pověděti o té při, v niežto svědkem provodí se, za obě straně plnú a výpravnú, kterúžto znal by, pravdu, vydada dokonale rozum svého pravenie;

[§ 20] strana pak, proti niežto provozují se svědkové, ač chtěla by, moci bude jim otpustiti přísahu.

[§ 21] V kteréžkolivěk při počet svědkuov nepřidává se, dva svědky s statčita,²⁸⁵ nebo množné mluvenie dvěho počtem dostatečné jest.

Cap. XIII.

De testibus cogendis.

Kapitola XIII.

o svědkuov přinucování k svědecství.²⁸⁶

[§ 1] Ač pak svědkové nenávisť, milostí neboli bázní se ukrádali by²⁸⁷, saudce je připudť pravdě svědecstvie vydati, aby pro nedostatek svědkuov pravda nezatajovala se; a saudce muožeť pokutu uložití podle stavu i statku svědkuov nechtějících postaviti se vždycky k většie pokutě pochoditi

²⁸⁴ Tj. nevěřící.

²⁸⁵ Tj. stačí.

²⁸⁶ Tasovského text pokračuje plynule dále bez čísla a názvu této kapitoly. Proto také čtvrtá kniha v jeho podání má o kapitolu méně než Přespolova.

²⁸⁷ Tj. odmítali by.

maje, ač toho všetečnost zaslúžila jest potupníka, aby pokuta jednoho strach byla mnohých.

[§ 2] Ač pak svědkové tak k svědeckví přihonidlní²⁸⁸ z cizieho byli by práva saudného, tehdy je týmž obyčejem přinutiti skrze muže přeslovutného komorníka našeho k pravení svědecstvie chceme bez prodlévání.²⁸⁹

Cap. XIV. De fide instrumentorum.

Kapitola XIII.²⁹⁰
o zápisích obecních.

Pod zápisuov obecních jménem všickni listové svědeční i kteřížto pravdy naučují, spolu držie se.

[§ 1] I jestiť instrument neboli obecní zápis písmo učiněné k duvodu některé věci a máť utvrzeno býti podepsáním při nejmenším dvů svědků a pečetí moc mající, aby jemu plná viera přidána byla.

[§ 2] Pečetě pak právem horníkuov moc majícíe jsůt: pečet' komorníka našeho, urburěřuov, měst, přísežných hor a saudci i pergmistruov; z toho zápisové obecní těmito ohrazení pečetmi s podepsáními svědkuov učiniet' v saudiech i kromě sauduov plnú vierú, když jedno nebyli by smazování najviece v místě zledomnělém, točišto při dání neboli při vlastních jméniech nebo v těch místech snadnějie uznamenává se faleš zápisu, aniž také budťe přemřěžovaný, ani v některé své stránce poškrvnění a aby na pečetech pravé okázalo se rytie a aby stezka byla doplněna;

[§ 3] ale svědky zápisóm vepsané všecky prikazujeme býti prošené.

[§ 4] A věděno má býti, že proto bývají zápisové obecní, aby ty věci, kteréžto mezi lidmi dějí se, snadnějie dovodili se.

[§ 5] Ač pak věc dalá²⁹¹ bez listuov seznamenání pravdau skutek svojoj vydala by, ne proto méně hoditi se bude, že zápis nižádný o nie nevyšel jest, nebo viceť muože pravda nežli písmo.

[§ 6] Ač kto pak neopatrný rozličné zápisy sobě vespolek otporné v saudu vynesl by, nicť nedovodí, nebo provodící otporné věci nemá slyšán býti.

Cap. XV. De privilegiis.

Kapitola XV.
o listech zvláštneho práva.²⁹²

Aby nic z příhod opuštěno nebylo, věděno má býti zvláštneho práva zápis v tom děliti se²⁹³ ot obecnieho zápisu, že zvláštneho práva zápis toliko drží právo zvláštnie, ale obecní zápis drží právo obecnie.

[§ 1] Právo pak zvláštnie pójčuje se k velikým prosbám neboli pro věrné služby poddaných; z toho ač zvláštneho práva zápis podává toliko práva obecnieho, neniet' zvláštneho práva zápis, nebo zbytečnēť jest to prosbami uprošovati, což již obecním právem přepuštěno jest

[§ 2] a proto zvláštneho práva zápis slove právo zvláštnie, neboť právo dává zvláštnie.

[§ 3] Opět zvláštneho práva zápisuov, jiný jest dávavý, jiný potvrdivý; muožeť také obojí tak dávavý jakožto potvrdivý na jednom spolu zvláštneho práva zápisu státi, kdyžto tento přídavek zvláštneho práva zápisóm vsievá se a tiemto obyčejem: „Takovému věrnému našemu za vděčné

²⁸⁸ Tj. pohnání.

²⁸⁹ Účelem § 2, kapitola XIII. bylo zajistit také svědeckví osob podléhajících cizímu právu, tedy především zahraničních těžařů.

²⁹⁰ Na rozdíl od překladu P. Přespole, který zde pokračuje kapitolou XIII., v Tasovského verzi nese tato stejně nazvaná kapitola č. XIII.

²⁹¹ Tj. učiněná.

²⁹² Listy zvláštneho práva neboli privilegia jsou IRM považována za složku tzv. soukromého práva řečeného *lex privata*. Tyto výsady byly ve středověku udělovány zpravidla panovníkem ve formě *handfestu* neboli slavnostní pečetí stvrzené listiny k prosbám nebo za služby věrných poddaných.

²⁹³ Má být děliti se.

služby nám skrze něho učiněné věrně i naložené takovou věc dali sme neboli takového předání poj-
čujem listem přítomným a aby nemohlo na potom naše dání neboli pójčenie ot někoho porušeno
býti, je jemu týmž listem našich pečetí ohrazením potvrzeným se vším právem pevně potvrzujeme.“

[§ 4] Také jesti' rozdiel mezi zvláštneho práva zápisem osobě daným neboli miestu, ač osobě,
nepřesahát' osoby a ač miestu, věčnyť jest.

[§ 5] Opět mnoho šetřiti má ten, proti komuž zvláštneho práva zápisové uvodie se, zdali věční
byli by čili časní; ač časní a již čas vyšel by ustanovený, zvláštneho práva zápisové ti více nehodi-
ti se budú.

[§ 6] Šetřiti také má se, ač některá výmianka zvláštneho práva zápisem vsata,²⁹⁴ nebyla by dopl-
něna, pravého nic nedovodie.

[§ 7] I těchto věcí šetřiti musí se, zdali skrze prohřešení nebo zlé požívání zvláštneho práva
zápisové jsou uhašeni.

[§ 8] Máť i toho také šetřeno býti, ač poslední zvláštneho práva zápis zmienku činil by o prvněj-
ším, aby když první okázal by se, poslednějším nehodil by se.

Cap. XVI.

De praesumptionibus.

Kapitola XVI.

o smělostech násilných.²⁹⁵

[§ 1] Smělost zajisté podle práva horníkuov řiedko skrze se plný činí duvod, ale otoplu plným
duvodóm dává spomáhání. Ač zajisté některý dělník někomu v jeho stříebra kopání po některý
čas dělal by a pán diela, ačkolivěk byl by vždycky přítomen, zapíral by však se témuž některé mzdy
ustanoviti, by jiných duvoduov nebylo, však ten dělaje za živnost vezdajší ne darmo smělostí do-
vodí se dělati; z toho z samé smělosti pán diela témuž zaplatiti mzdu dlužnú přinucen bude;²⁹⁶ z to-
ho smělost jesti' některého účinku pochybného několikokrát otoplu plné a několikokrát plné posti-
žení.²⁹⁷

[§ 2] Ale tyto smělosti v nezhájených saudiech jsouť nejlepšíe biedných při lékařstva k rozkližo-
vání, nebo saudce v těch přech přijma ot stran přísahu o pravdy pravení a jich zkúše, ihned z smě-
losti vyběře pravdu i konec věci uložitelný.

[§ 3] Opět v každé při, kterážto vrtí se²⁹⁸ mezi chudými a mocnými, řeholně máť za chudé, že
spravedlivú při vedli by smělosti duvod mieti, nebo neniet' pravděpodobné chudé svár proti svým
vyšším ustanovovati, leč musením připuzeni byli by neboli také přijímati mocnějšíe, jimžto rovni
býti nemohú.²⁹⁹

[§ 4] Z toho saudce a přísežní netoliko k jednomu dovozenie způsobu mají hnutie svého úmysla
nachýliti, ale mají pilně všeho šetřiti, aby pravda návěštím svářících jim pochybná světleje vysvie-
tila se, nebo sotniet'³⁰⁰ jest, aby chtějíce pravdy nenalezli saudící, nebo z svědecstvie Šalamúnova
nejlepšíe vyučitedlnice³⁰¹ jesti' smělost pravdy, jakožto mnozí jeho saudové skrze smělost vybrání
okazují.

²⁹⁴ Tj. vložena.

²⁹⁵ Zásada smělosti, přesněji řečeno právní domněnky neboli presumpce, je zde rovněž přes svůj obecný ráz osvět-
lována na bázi hornických výrobních vztahů.

²⁹⁶ I z tohoto článku je zřejmé, že námezdní práce za mzdu byla již tehdy zcela běžnou formou pracovního vztahu
mezi těžaři a dělníky.

²⁹⁷ Tj. zjištění, dopátrání.

²⁹⁸ Tj. koná se.

²⁹⁹ Pro „ducha“ IRM je velmi příznačné, že mezi nejzávažnější presumpce zařadilo právě domněnku o spravedli-
vém charakteru sporů, vedených chudými proti bohatým a mocnějším.

³⁰⁰ Nebo také *ledvat'*.

³⁰¹ Tj. naučení nebo učitelka.

Cap. XVII.
De iureiurando.
Kapitola XVII.
o právu přísazném.

Nyní pak vizme o právu přísazném, jehožto požívání mnohých sváruov zabíjí otázky;

[§ 1] ve všech zajisté smlouváních pro duvoduov nedostatek svár otřezuje se³⁰² přísahú a na místo duvodu vstupuje, kdyžto seznamenaje věcí i osob okolky pilně v saudě jie některé z stran saudce podá neboli strana straně saudce povolením, tehdyť také namiesto plného zaplacenie vstupuje a většít' moc má, nežli věc měla by sauzená,

[§ 2] nebo pře právem přísazným otřezaná domněním křivé přísahy, nikoli neotvolává se, ale práva přísazného náboženství přestúpenie dostít' Boha jmá mstitele, aniž má se o hříechu téhož člověka mnohokrát ptáno býti, protože konec jedné pře druhé počátek býti nemá,

[§ 3] kterýmžkolivěk pak požádáním kto napomínán byl by, ač přísáhl by, jemuť prospievá právo přísazné.

[§ 4] Věděno má býti zajisté, ot kohož přísazné právo žádá se, skrze saudci má připuzen býti nebo zaplatiti nebo přísahati; některé zajisté vyvol nebo zaplat' nebo přísiehni.

[§ 5] Dávát' se pak i jiná moc témuž, ač více chtěl by, zase otnes právo přísazné, jinak zjevně ohyzdy i seznání jestiť nechťieti zaplatiti nebo přísieci neboli zase otnésti tomu, ktož jemu podal jest práva přísazného

[§ 6] a ač ten, jemuž zase otnášie se,³⁰³ nechťel by přísahati, saudce jemu saudu učiniti otepře; najrovnějie zajisté to činí, poněvadž nemělo by tomu, ktož práva přísazného podal jest, zase podané nelíbíti se.

[§ 7] Z toho když věc na právo přísazné spuštěna byla by, saudce přísahajícíeho zprostit', zase otnášejícíeho slyšeti bude a ač žalobník přísáhl by, potup viněného nechťejícíeho přísahati; viněného, ač zaplatil jest, zprošť, nezaplacujícíeho potup.

[§ 8] Ale poněvadž právo přísazné sváruov rozklizování³⁰⁴ bylo by lékařství, mnohým lidu zlostem otpieraje, ustanovujeme jeho žádati každý čas saudný i dávati nižádného obyčeje zachováváním z starodávních časuov kterakkolivěk otpierajícíeho; nebiešet' zajisté užívání rozumné, ale ohavnost přehrozná těch svatých časuov pro spravedlnost nepřijímati přísah, nebo řiedko kto bieše tak spravedlivý, hodný a nábožný, ačkolivěk také spravedlivě obžalován byl by, pod zamyšlením však této ohavnosti saudu pobiehaje zlostně až do dní hanebných, v nichžto slušné bieše přísahati, prodlévání, ačkolivěk o účinku svém nebyl by pochybný, uprošovati, aniž kto jest zdravé mysli, ktož toho směl by otpierati, aby obecně takměř všickni lidé ne více příčinú pobiehání saudu, nežli příčinú poctivosti svatému času vzdávání řečených prodlévání až k těmto časóm neuprošovali. A tak my spatřívše obojích okolky pilně právě pravíme, čas vzácný i dni spasenie více poškvřiovati, nežli skrze takovúto ohavnost ctíti; z toho nedovodít' to býti, což skrze to přiházie se nebýti a viceť toho času ukrocuje se Buoh, aby svárové koncem slušným otřezávali se, nežli ač pod zamyšlením řečené ohavnosti neslušně prodluhovali by se,³⁰⁵ nebo všudy zlostem má lidským otpieráno býti.

[§ 9] Ale saud zahájený, k němužto řečené přidrží se právo přísazné v časiech dole psaných, nechceme by činěn byl, točišto osm dní před narozením Pána našeho Ježíše Krista až do ochtábu Božieho křtěnie; opět ot neděle Květné neboli palm až do ochtábu velikonocí, i vsecky dni nedělnie a svátečnie, kteřížto prikazují se skrze poctivé kněžstvo v kostele slavně světiti a tito časové potom na všech horách za jisté svátky jmieni bud'te,³⁰⁶ ale vsecky jiné časy slušné bud' saud zahájený se všemi jeho stranami činiti. A takt' vydáno jest ot múdrých tak práva duchovníeho jakožto městského, aby žádáno mohlo býti právo přísazné každý čas saudný i dáváno býti; neniet' zajisté přísahati hříech, ale křivě přísazati každý čas zapověděno jest.

³⁰² Nejspíše *koná se* nebo *se uzavírá*.

³⁰³ Patrně *podává se*.

³⁰⁴ Tj. rozdělování.

³⁰⁵ Tj. protahovali by se.

³⁰⁶ Na tomto ustanovení se znovu projevuje celkové pojetí IRM jakožto obecného horního zákona českých zemí.

Cap. XVIII. De sententiis et re iudicata.

Kapitola XVIII. o ortelích neboli náleziach.

Daj nám Pane, sudce najspravedlivejší, stolic Tvých pristožící múdrost, abychom její osvícení jsúce mocí tuto rozprávku o ortelích³⁰⁷ všeho práva otázkám zavierající podle onoho prikázanie Tvého, točišto „Spravedlivě sud’te synové lidští“,³⁰⁸ tak vypósobili, aby všickni, kteréžto Tvú dobrotivostí našemu zpravování poručil si lačnející a žieznející spravedlnosti skrze naše zřiezenie doplněním plné spravedlnosti nasyceni byli; a také abychom našim jménem saudície, ote všeho nepoctivého a nezuzděného úmysla zachovali, aby přespasitedlné prikázanie Tvé poctivě s obau stranú naplněno bylo; aby tito také našemu zpravování poručení, kteréžto zde ortelem nepravým urazili sú, tam saudně zatracením věčným nebyli sauzeni. Z toho chtějíce otcovsky obojím napomínáními opatřiti, ustanovující prikazujeme, aby saudce a přísežní samého Tě Boha a Spasitele našeho, kteréžto přítomen jsi v každém saudu, před očima měli zvláště v ortelích vynášeních.

[§ 1] Najprve má’ saudce o ortelích tázati ot přísežných, nižádného přepominutie řádu nezachováváje, ale ani přiezni, nenávisť, bázní, darem neboli čakáním daru jednu stranu druhé přednášej neboli předkládaj, ale rovnú váhú procházej, jakož již pověděno jest, veškeren řád přepomíjevý vyvrha.

[§ 2] Aniž také tiež ortele ot toho přísežného, kteréhožto znal by, straně té, za niž vyhledává se ortel více přieti, protože v saudiech má všecko zlé domněnie otlučeno býti.

[§ 3] Přísežní pak, ot nichž všicka pravda orteluov závisí, spravedlivé vynášejíce ortele se vši poctivostí prikázanie Páně vypósobte,³⁰⁹ aby jakož předpověděno jest, s těmi, kteréžto zde ortelem nepravým urazili sú, tam saudně zatracením věčným sauzeni nebyli.

[§ 4] Právem pak horníkuov ortel jesti’ odpověď’ přísežných pravdomluvná při konec ukládajíc. Ale orteluov dvě jsú zpuosobie: jiný zajisté jesti’ mezimluvný a jiný konečný;³¹⁰

[§ 5] mezimluvný jesti’ ten ortel, kterýžto vynášie se mezi počátkem a koncem pře ne na věc prvotní, ale na vynikujícíe a upadajícíe věci, jakožto když tieže se, zdali takoví svědkové přijati býti měli by čili neboli na právo přísežné nebo na prodléváníe i na podobné věci, kteréžto mezi počátek a konec upadají,

[§ 6] ale konečný ortel jesti’ ten, kterýžto potupením neboli zproštěním prvotní dokonává otázku neboli při.

[§ 7] Dlužet’ jest nadto saudce podle prožalováníe stran tázati o ortelích ot přísežných a vždyc-ky otazuj mezi dvěma orteloma, co práva bylo by, leč tehdy jedna strana nechtěla by neboli zmeškala nětco zase otázati; tehdy saudce ortele k otázání jedné strany vytiež, nebo bdícím a nespícím práva spomáhají podle onoho: „Bděl sem a zajisté povahu mu učinil sem lepší“.

[§ 8] A tak saudce vytazuj o ortelích, nic neumenšuje ovšem nebo přidáváje, nebo saudce nedostatkuov naplňovati nemá, ale ač co strany neboli řečníci stran z práva opustili by, to’ naplniti muože v těchto i ve všech jiných práva prikázáních k spravedlnosti svářícím učinění hnutie svého úmysla nachýle.

[§ 9] Přísežní jakožto mužie výborní k vytazování saudce s každé strany rovnost svářícím zachovávajíce, ortele vynášejte, kteréžto podle práv našich a ustanovení i obyčejem chvalitebnými rozumy dovedeným poznali by býti spravedlivé.

[§ 10] Na ty věci pak, v nichžto právo nenalézá se výpravné,³¹¹ procházejte rovnost zachovávajíce, vždyc-ky k milostivějšíemu orteli pochyľujícíe se.

[§ 11] Ač pak některaké pochybováníe jim vyniklo by o práviech našich neboli ustanoveních skrze nás již vydaných nebo ortelích k jich rané radě otložených neboli o otázkách, kterýchžkolivěk

³⁰⁷ Tj. výrocích či rozsudcích.

³⁰⁸ Citát z bible.

³⁰⁹ Tj. naplňujte.

³¹⁰ Rozsudky, ať již mezimluvné nebo konečné, vynášeli přísežní; jejich realizaci v praxi zajišťovali soudci.

³¹¹ Tj. zřejmé.

potom vyniknutí majících, to donášejte našemu vylíčení, nebo srdciť nám jest tak všeliká pochybování práva i pohádky vyvázati,³¹² aby nemusili oni potom nižádného práva ochuzením pracovati; toliko pilnost mějte předospělým a rychlým vypravením i koncem slušným vypósobiti,³¹³ aby otpůštělo se svářících pracem i nákladóm.

[§ 12] Saudce pak dlužen jest ortele ot přísězných vynášené vypósobovati poctivě, aby ač žalobníku věc nemovitá přísuzena byla by, jeho poslal na vladařství věci též na něm jeho mužsky rukú drže, nebo neniet' dostatečné kohokolivěk poslati na vladařství, leč v něm poslaný také bráněn byl by,

[§ 13] ač pak věc byla by movitá, ji žalobníku s skutkem příkaž vydati.

[§ 14] Ale ač viněný ot požádání žalobníka byl by skrze ortel zproštěn, tehdy jeho saudce v právu jeho takéž braň, žalobníku na to věčné mlčení ulože.

[§ 15] Proti komužkolivěk pak nepřítomnému příčinau věci obecnie nebo nemoci neboli vězení nebo obvodnění vod³¹⁴ neboli k většie stolicí, ač byl by povolán, bylo by ortelováno a on toho dovedl by, ke všie při navrácen bud'.

[§ 16] Cožkolivěk pak o orteluo v řízeních nebo psaních neboli také o úřadu saudce v této kapitole nedostatku bylo by, skrze rozprávky nahoře v prvních knihách položené, točišto o úřadu přísězných a o úřadu a moci saudce horského doplniti příkazujeme tak, aby nedostatek jedné kapitoly skrze prvnější rozprávku druhé doplněn byl, aby čtúcie nečinila tesklivé jedna a táž řehola mnohokrát opěťovaná.

Cap. XIX.

De fructibus et litis expensis.

Kapitola XIX.

o užitcích a na svár nákladiech.

Ale prve, nežli k užitkuov neboli požitkuov věci svárlivé potřebné materie³¹⁵ přišli bychom, něco předložiti má se, jimžto jich širšie a dokonalejšie poznání jmieno bylo by.

[§ 1] Užitkové pak slovúť, kteřížto zbývají dovedeným nákladóm, kteřížto bývají příčinau užitkuov příjemných.

[§ 2] Opět nákladuo v jiní jsou potřební, jiní užiteční, jiní dobrovolní; potřební pak nákladové jsou, jichto neučiniece věc měla bieše ovšem zahynúti, užiteční pak nákladové jsou, jichžto neučiniece věc však neměla bieše zahynúti, ale je učiniece, věc jest lepšie k prospievání; ale dobrovolní nákladové slovúť, kteřížto bývají pro nižádnú věc potřebu, ale k samé lidské rozkoši.

[§ 3] Nynie viděti má se, kterých nákladuo viněný dovoditi měl by věc vrátiti s požitky, sauzen jsa, ač zajisté viněný bieše dobré viery vladař, dlužen jest navrátiti věc s požitky toliko přijatými s potřebnými a užitečnými dovedenými náklady; ale po sváru spolupřisvědčeném dlužen jest ke všem požitkóm přijatým i kteřížto přijieti mohli by se, ač napřed jiný těžař věc tu pilnějši těžal by k příkladu zlé viery vladaře, kterýžto k užitkóm přijatým i kteřížto přijieti mohli by se, vždycky dlužen jest potřebnými však i užitečnými dovedenými náklady proto, aby věc skrze ně byla opravena; nemáť zajisté žadač neboli žalobník z jiné škody zisku činiti. Dobrovolní pak nákladové ot iżádného nedovodie se³¹⁶ vladaře, ale věci s těmi náklady učiněné pobrati muože, když jedno to bez úrazu věci učinil by prvotnie.

[§ 4] O sváru pak nákladiech tento obyčej ustanovujeme zachovávatí, aby v kterémžkolivěk sváru učiněna byla by křivého útisku přísaha, v tom nákladuo nižádný počet nebud' mieván, ale však ktož úkladem a lstí protivníka svého v sváru připudil jest pracovati, a to okázalo by se zjevně, potu pen bude jemu hodně v nákladiech, protože lest a úklad nikomu spomáhati nemají.

[§ 5] Aniž ti nákladové dlužní sú, leč v prvotniem požádání byli by spolu přimieněni neboli stra-

³¹² Tj. hádky nebo záhady vysvětliti či vyložiti.

³¹³ Tj. vyříditi či vybaviti.

³¹⁴ Tj. povodeň.

³¹⁵ Tj. řeči.

³¹⁶ Tj. nemají být sečteny, nesčítají se.

na jich žádající na počátku sváru o jich žádání učinila by osvědčení, aby také v orteli konečném to potupenie jmieno bylo,

[§ 6] ale v při otvolání beze všeho osvědčování přemoženy vítězovi potupen³¹⁷ bude v nákladiech.

Cap. XX. De appellationibus.

Kapitola XX. o otvoláních.

Otvolávání při, užitek hluboce i široce rozlitý, naposledy nás vábí v této straně; o něm jistý způsob vydati a naučení, aby svářícím v nákladiech i pracech radilo se a saudcím také i přísežným poctivost slušná přinášela se.

[§ 1] Právem pak horníkuov otvolání jest nepravého³¹⁸ ortele neboli obtiežení nepravého žalobu drže;

[§ 2] otvoláváno býváť se zajisté ot nepravých orteluov a obtěžování přísežných, jakožto ač proti právu svářících ortel vynesli by nepravý, nebo ač skrze mezimluvenie neboli jinak neslušně některé z stran některaké obtiežení vznesli by, to ač bylo by dovedeno k otvolání, jmien buď dostatečný domnien býti.

[§ 3] Saudce pak právem horníkuov nižádnýchť nevynášie orteluov, ale toliko vypůsobuje ortele přísežných, ot jehožto vypůsobování, ač obyčej přestúpil by neboli jinak některú z stran obtiežil by, správně moci bude otvoláno se býti.³¹⁹

[§ 4] A máť věděno býti, že obyčej tak dobře přestupuje se v tom, což jest méně, jakožto v tom přestupuje se, což jest více. Z toho prikazujeme v této straně pevně prikazující, aby tak saudce jakožto přísežní vši pilností se vystříehali snažně, aby nižádným před nimi svářícím se příčiny nedávali otvolávání.

[§ 5] Jistě saudce ne bezprávě k svářícím, ale dobrotivým úmyslem mluvte, aniž vypůsobující ortele, obyčej přestupujte, ani čeho na bezprávie druhé strany pokúseti se smějte.

[§ 6] A přísežní všecky ortele, jakož mnohokrát předpověděno jest, dospělým rozmyšlením dobře vynášejte, převážené rovnú váhú právo jeho jednoho každému dávající.

[§ 7] Ač pak ktož z nich své dobré pověsti mrhavý a cti vlastnie záviděje, nětco na obtiežení strany druhé skrze losy³²⁰ neboli některým z jiných obyčejův zapověděných na škodu vymýšlel by, a to však okázalo by se zjevně, jakožto zlepověstný ot svého úřadu složen buď, na našich horách na všech nikdy potom nižádného úřadu nemaje mieti, nebo tak mrzkého člověka prohřešení vlastnie ote všelikého duostojenstvie vymietá s nastáním nicméně pokut proti přestupníkom našich práv a ustanovení ustanovených.

[§ 8] Ale jistě svářící dlužni sú opatrným rozmyšlením povážiti, aby jim nepřiházelo se daremně otvolávati se, obtěžující se sami marnými pracemi i náklady.

[§ 9] Z toho ač někomu ot saudce pro obtiežení³²¹ otvolati přihodilo by se, před obtiežením neotvolávaj se,

[§ 10] nebo řeholně otvolávání vložené před obtiežením, nižádněť nenie, nebo otvolávající vždycky dlužen jest takovú příčinú svého otvolání přiznamenati, aby ač byla by dovedena, měla by správná domniena býti; nikoli nemá se ot kterýchkolivěk saudících slov pohrůžných otvoláváno býti, co zajisté přeškodí mieněnie saudce, ač bezprávie nižádné nebude následovati účinku

[§ 11] a protož ot všelikterého obtiežení otvolávati se neslušie, jediné ot toho toliko, kteréžto bývá na bezprávie práva toho, ktož otvolává se. Aniž k otvolávání kohokolivěk táhnúti vlastnie má

³¹⁷ Tj. odsouzen.

³¹⁸ Tj. nepříznivého nebo nespravedlivého.

³¹⁹ Opět se zde zdůrazňuje, že soudce nevynáší rozsudky či nálezy, nýbrž že zajišťuje jejich prosazení nebo usku-
tečnění v praxi.

³²⁰ Nejspíše *špinavé jednání, nízkost*.

³²¹ Tj. způsobení potíží.

vuole, ale núze svářících náramná, poněvadž otvolávání lékařství nebylo by k bránění nepravosti, ale k útočišti nevinnosti ustanoven; a dobře pokutami tresktáni mají býti neprávě a daremně otvolávajíce se.

[§ 12] Ot těchto pak obtěžování správně moci bude otvoláváno se býti, ač soudce někoho k právu povolal by čas sváteční nebo obyčej vypósobuje přestúpil by neboli spravedlnosti učiniti otpieral by i ve mnohých příhodách těmto podobných, jakožto nuznost svářících vyučí. Týmž obyčejem buď ot obtiežení přísežných, ač koho neslušně obtiežili by, otvoláváno se. Ale jiným' obyčejem ot orteluoov přísežných otvolávati má se, jakož ihned dolejie okáže se; aniž mají sobě soudce a přísežní za bezprávie počítati, že přemožený na obranu práva svého k otvolání dobroděni přiletěl jest.³²²

[§ 13]³²³ Právem pak horníkuov tímto obyčejem ot přísežných orteluoov otvolává se: po vynesení ortele, ihned ten, proti komuž vnesen jest, prve nežli k jiným skutkóm obrátil by se, nebo ot toho miesta otšel by; otlučujeme³²⁴ zajisté onen obyčej, aby stál bez pohnutí, ani nohú směl pohnúti;³²⁵ obecně zajisté zamietáme všicku starého obyčeje vtípnost toliko štěstí lidskému závidící, ani které jiné pomoci pravdě neboli spravedlnosti přinašející, jakožto tuto v otvolávání nehýbati nohú a též v svědecství vynášení, zdali nestatčí tuto, aby s miesta neotcházal, prve nežli ortel tresktal by nebo jemu svolil zjevně.

[§ 14] Otvolávající pak ortel treskce, takto rci: „Pane soudce, ortel ot přísežných proti mně vnesený treskciť,³²⁶ poddávaje se lepší ot toho miesta, ot něhož z práva dlužen sem přiněsti;“³²⁷

[§ 15] nebo moci bude nyní řeči, ač vnesen jest proti právu psanému neboli zvyklému řádu sauduov, protož nižádný a to poddávám se správně okázati, nebo neprospievát' otvolávajícímu správnú příčinu svého otvolání přiznamenati, leč dovedl by jí býti právu.

[§ 16] Ale ač ortel tak tresktaný proti právu psanému vnesen nebyl by, ale otázka byla by, zdali pravost nebo nepravost držal by, tehdy toliko k našemu opatření donesen buď k vyložení skrze nás, zdali dobře nebo zle bylo by sauzeno, nebo řeholně³²⁸ toho vykládati jest, čiež jest pójčovati.

[§ 17] Jistě ač nalezen byl by ortel dobře vnesený, tehdy oteslán buď otvolávající k prvniemu zkúšení otvolanému skrze soudci šacování učiniece v nákladiech správných potupen maje býti.

[§ 18] Pakli nalezen byl by ortel zle vnesený a že správně bylo by otvoláno se, tehdy dřéveřečeným obyčejem skrze toho, ktož o otvolání poznává,³²⁹ otvolaný otvolávajícímu v nákladiech správných potupen buď; a otvolajíce v zrušení všecy věci, kteréžto po otvolání správně meziloženém na bezprávie strany otvolávajície byly by pokúšieny, nebo otvolání v trvání nic obnovovati se nemá i ortel se všemi věcmi, kteréžto po otvolání správně meziloženém na bezprávie strany otvolávajície byly by pokúšieny, i prvotnie pře koncem slušným skonána buď.

[§ 19] Ač pak treskce se proti právu psanému ortel býti vnesený, tehdy utiekáno má se býti k těmto knihám a ač v nich okázalo by se dobře ortel býti vnesený a svévolně otvoláno se, opět otvolávající se všemi povahami, jakož najblíže pověděno jest, k prvniemu soudci oteslán buď.³³⁰

[§ 20] Jistě ač ortel vnesený proti právu psanému byl by neboli zvyklému řádu sauduov, týmž právem nižádný' nenie a se všemi věcmi jeho následujícími ohlášen býti má ovšem nižádný nebýti a v tom otvolaný skrze toho, ktož o otvolávání poznává, v nákladiech správných potupen buď. Nebo

³²² Tj. utekl se.

³²³ Místo § 13 je v Jirečkově edici českého textu IRM uveden § 14.

³²⁴ Tj. zamítáme.

³²⁵ Pokrokovost nového procesního práva, zakotveného do IRM, se tedy projevovala nejen zaváděním moderních předpisů, nýbrž zároveň také rázným odmítnutím a rušením starých potřebám baňského soudnictví nevyhovujících zvyklostí.

³²⁶ Tj. napadám nebo odmítám.

³²⁷ Stejného postupu a stejných formulací při odvolávání z vneseného rozsudku se používalo v Kutné Hoře a Jihlavě ještě v 15. století. Názorně o tom svědčí četné zápisy uvedené v II. svazku citovaného díla A. Zychy.

³²⁸ Tj. správně.

³²⁹ Tj. rozeznává či rozhoduje.

³³⁰ Vyšší soudní instance, jak dokazuje řada tzv. jihlavských ponaučení, vycházely při odvoláních horníků až do 16. století převážně jen z předpisů stanovených IRM. Podle toho tedy čtvrtá kniha tohoto zákoníku představovala po dobu několika století hlavní zdroj zásad a předpisů, z nichž při jednáních a rozhodování čerpaly nejen horní soudy, ale i jiné úřední orgány v českých zemích.

otvolávající moci bude o náklady i o všechno jemu příslušné proti přísězným žalovati, kteřížto jeho nepravým ordelem nebo proti právu psanému vyneseným neboli zvyklému řádu sauduov neslušně obtížili sú;

[§ 21] a my v té příhodě pokuty proti práva přestupníkóm již dávno ustanovené proti týmž přísězným zatvrzeným úmyslem pevně provedeme. Nebo starší přísězní, v nichžto mravná trvá dospělost, majíť treskati mlažšie, aby z mezí příkázanie nevystupovali, našeho práva stezky dusiece, nebo blud, jemužto neotpírá se, svolovati vidí se, aniž má ottud pochoditi bezprávností příčina, otkudž práva rodie se.

[§ 22] Dlužníť jsou nadto přísězní otvolávající s svými listy příčinu otvolánie držícími, točísto k naše přítomnosti neboli komorníka našeho, k kterémužkolivěk tehdy bylo by otvoláno se, výpravně a krátce vypraviti všeho prodlévánie příčinu otseknúce.

[§ 23] Zajisté srdciť nám jest sváry koncem slušným vymeziti, pevně ustanovující, ač otvolávající, leč tehdy správně zaneprázdněný, svého otvolánie ve čtyřech nedělech neprovedl by, tehdy za neotvolávajícího jmien buď a otvolanému potupen buď v správných nákladiach a saudce otvolánie takového bez otpory v při prvotnie prochodí,³³¹ jakož z práva mělo by procházieno býti, aby tuto aspoň bázní přestrašen jsa, na obtíženie druhého nesnadně kto otvolával se.³³²

„Skonaly sú se knihy Práva královského horníkuov všem horníkóm po království Českém příslušující a zvláště na Horách Kuthnách vydané ot najjasnějšíeho kniežete a pána pana Václava štědrého krále Českého slavného léta ot narozenie Pána našeho Ježíše Krista syna Božího MCCCC° LX rukú Petra Přespole z Prahy, měštěnína na Horách Kuthnách, týmž z latinské řeči v českú řeč tehdy doložena v pondělí, den pátý před svatým Ambrožem.“³³³

³³¹ Tj. má jít.

³³² Platnost IV. knihy IRM byla prakticky zrušena v roce 1604 vydáním tzv. rudolfinské reformace, kterou byl v Kutné Hoře a tím i v dalších hornických s ní historicky spjatých revírech zaváděn nový jáchymovskému podobný soudní řád pod názvem *Proces, kterak budoucně v připadlejch odpořích horních přátelským během i při právě ... kráčeno a zachováno býti má*. Zároveň s tím byla tzv. horními právy císaře Rudolfa II. doplněna nebo novelizována také řada ustanovení I., II. a III. knihy IRM.

³³³ Závěrečná poznámka Petra Přespole k překladu z roku 1460.